

Het landschap van wetenschappelijke communicatie staat aan de vooravond van grote veranderingen. Open access is het toverwoord. Jonge bedrijven gooien hoge ogen met open access-tijdschriften of nieuwe formules om de impactfactor op artikelniveau te bepalen.

Toegang tot de toekomst

Door Karen Van Godtsenhoven

Hoewel we zeker nog niet in een volledige open access-wereld leven, kennen de laatste jaren een positieve evolutie: de beweging begint volwassen vormen aan te nemen en heeft meer impact op het beleid. Niet langer zien enkel de bibliothecarissen en wetenschappers er het nut van in, maar ook de instellingen, overheden en subsidieverleners erkennen de waarde van open access.

Zo zien we sinds vorig jaar een heuse mandaten-rush¹, waarbij grote financiers en instellingen onderzoekers verplichten in open access te publiceren. De teller staat nu al op 124, en bevat grote namen uit alle werelddelen. De Verenigde Staten (National Institute of Health, Harvard University, Cornell University, University of California) voeren de lijst aan, gevolgd door Europa (met de nieuwe open access-pilot van de Europese Commissie en talrijke institutionele mandaten), maar ook Australië, Zuid-Amerika en Azië hebben grote mandaten.

Het is duidelijk dat iedereen die in de kennismaatschappij wil meespelen er baat bij heeft om al het onderzoek gefinancierd door openbare fondsen toegankelijk te maken op de best mogelijke manier. En daar loopt het nu nog vaak mis. Standaardisering van technische en administratieve werkprocessen is nodig, en de uitgevers, bibliotheken en andere informatieleveranciers moeten hun nieuwe rol nog vinden. Want open access tot wetenschappelijke inhoud betekent niet noodzakelijk noodlijdende uitgevers of minder diensten voor bibliotheken. Nieuwe spelers met een innovatief businessmodel gebruiken de kansen die open access biedt om de wetenschappelijke auteur, bibliotheek en eindgebruiker betere diensten te bieden.

UNIVERSELE ADOPTIE

Een van de grootste obstakels op weg naar de universele adoptie van open access is de auteurswetgeving, die traditionele wetenschappelijke tijdschriften vaak tegen de auteur gebruiken. Ook al wordt de auteur niet betaald, hij wordt meestal verplicht zijn auteursrecht af te staan, en kan bijgevolg zelf zijn publicatie niet meer verspreiden. Helaas wegen voor veel wetenschappers de open access-voordelen, zoals hogere visibiliteit en impactfactor van hun onderzoek, niet altijd op tegen de angst voor afwijzing indien zij vragen om het zelf-archiveringsrecht te behouden.

Omdat de beoordeling, carrièrekansen en onderzoeksfondsen van een wetenschapper afhangen van de impactfactor van de tijdschriften waarin hij publiceert, zijn deze tijdschriften en uitgevers nog steeds oppermachtig. De bibliometrische methodes die gebruikt worden voor het berekenen van de impactfactor, houden zo ongewild het monopolie van deze tijdschriften in stand.

Tegenwoordig wordt dit monopolie bedreigd door nieuwe open access-tijdschriften die hoog scoren. Ook nieuwe formules die de impactfactor op artikelniveau bepalen, zouden hier een uitkomst bieden. Zij laten toe om de verdiensten van individuele wetenschappers te meten in plaats van alle artikels onder dezelfde titel.

Open access is de motor achter al deze innovaties. De start-ups die hiermee bezig zijn, geven mee de richting aan in het evoluerende landschap van wetenschappelijke communicatie. Daarom belicht ik drie jonge bedrijven uit Europa en de Verenigde Staten. Zij bieden nieuwe diensten aan op basis van open access-content.

VROEDVROUW VAN PUBLICATIES

De Public Library of Science (PLOS) is een van de grootste open access-uitgevers van het moment met zeer kwalitatieve tijdschriften in de biologie, medische en computationele wetenschappen. PLOS ONE, een digitaal open access-journal verspreid over verschillende disciplines, is het paradepaardje. Tegen 2010 zal PLOS ONE het grootste journal zijn ter wereld, zo luidt de voorspelling, maar Donna Okubo, hoofd communicatie en PR, nuanceert: "Het is zeker niet onze bedoeling om de grootste te zijn qua aantallen. Met PLOS ONE willen we een open platform bieden voor alle kwalitatieve en relevante wetenschap. Na peer review is de wachttijd voor publicatie bijna nihil omdat we niet aan pagina's of getallen gebonden zijn. Daarom kent het zoveel succes als outlet voor zeer recente resultaten. Wij zijn stilaan bezig met het ontwikkelen van webometrics, een alternatief voor de traditionele impactfactor. Eind augustus lanceren we de eerste downloadstatistieken. Hoewel we de impactfactor an sich niet willen bestrijden, willen we diensten aanbieden aan onderzoekers om hun reële online impact te meten aan de hand van downloadstatistieken, online ratings, blogs en annotatiemechanismen. Wij zien alles op een moleculair niveau. Een auteur of een publicatie is goed, niet de society of het tijdschrift waarin ze publiceren. Ook datamining op open access-content zal veel verandering brengen, zoals bijvoorbeeld de semantisch-

Pleidooi voor open access

Universiteitsbibliothecarissen, de Koninklijke Bibliotheek (KB) en onderzoekers pleiten voor open access. Bas Savenije van de KB deed namens de Nederlandse academische wereld daarom op 1 augustus een oproep en vroeg de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) expliciet om een mandaat in te voeren zodat het open access-proces zich versnelt. Dit zal zowel de onderzoeker als de belastingbetaler ten goede komen. Ook het onderwijs en de medische sector varen daar wel bij. Het kan Nederland een besparing opleveren van 137 miljoen euro. Minister Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap steunde Savenije's oproep. Het NWO staat positief tegenover open access, maar heeft nog geen initiatief genomen. Wordt hopelijk vervolgd.

verrijkte paper die onlangs in PLoS Computational Biology verscheen²."

De samenwerking van PLoS met bibliotheken is heel hecht. Okubo: "Toen we in 2004 begonnen, vergaarden we startkapitaal van bibliotheken die ons een kans wilden geven. Dat zullen we nooit vergeten. Zij investeerden in ons zonder dat we een product konden voorleggen. Het was een sprong in het duister. We werken met bibliotheken via ons lidmaatschapprogramma, vooral voor pleitbezorging rond open access. We streven ook naar het verbreden van het open access-verhaal tot een institutioneel verhaal door het oprichten van fondsen voor open access-publicaties. Verder willen wij, via onze samenwerking met SPARC, ook lobbyen voor de uitbreiding van het NIH-mandaat³ naar elf andere staatsinstellingen. Als uitgever zien we onszelf als de vroedvrouw, de managers van de geboorte van een publicatie. We zorgen vanaf de conceptie voor de strategische opbouw en begeleiding. Bibliotheken zijn eerder de dokters, de specialisten die alles overzien en hulp bieden bij problemen. Ze staan ook dicht bij onderzoekers."

TUSSEN ITUNES EN LAST.FM

Mendeley, een start-up uit Londen, bouwt bibliografische tools voor wetenschappers die het midden houden tussen iTunes en Last.fm. Van iTunes haalden ze de bibliotheek- en afspeellijsten, van Last.fm de sociale recommendation tools. De oprichters van Last.fm hebben Mendeley gefinancierd. Persoonlijke frustratie lag hieraan ten grondslag. "Toen we elk respectievelijk onze PhD- en MA-thesissen maakten in Duitsland (psychologie, economie en IT), waren we zo gefrustreerd over het gebrek aan bibliografische tools, of de beperkte functies hiervan, dat we op dit idee kwamen", vertelt Jan Reichelt, een van de oprichters. "Drie jaar later hebben we inderdaad een product, een bedrijf, en een user base van meer dan 40.000 onderzoekers, voornamelijk verbonden aan gerenommeerde instituten als Harvard, Cornell, MIT en Stanford. We staan in contact met veel bibliothecarissen, die ons tot nu toe veel input hebben gegeven voor het verbeteren van features. In een open access-wereld zou Mendeley nog

beter werken. Nu kan een gebruiker zijn publicaties privé inladen in zijn bibliotheek. Zo vergaarden we al meer dan een miljoen papers, maar omdat ze niet open access zijn is het moeilijk om ze te dataminieren of te delen. Als alles open access zou zijn, zijn de toepassingsmogelijkheden zoveel groter. Dan zouden we ook statistische tools aan bibliotheken kunnen aanbieden.”

Mendeley en PLoS werken sinds kort ook samen. Je kunt PLoS-publicaties met een klik toevoegen aan je Mendeley-library: een eerste stap naar makkelijk hergebruik van open access-content.

EEN GEMAKKELIJKER LEVEN

Ook in de lage landen zijn bedrijven ontsproten wier innovaties gebaseerd zijn op de open access-beweging. Het Belgische Atmire, spin-off van de KU Leuven, customiseert de open source repository software DSpace voor verschillende grote instellingen, waaronder de KU Leuven. Hun laatste klanten zijn onder meer University of British Columbia, Universiteit Utrecht en University College Dublin.

Voor de release van DSpace 1.6 (eind dit jaar) hebben zij met een softwaremodule bijgedragen aan de community die het gebruik meet en statistieken geeft van de meest gedownloade publicaties. Universiteiten kunnen die dan per auteur en artikel opvragen, wat bijdraagt aan het ontwikkelen van meer genuanceerde beoordelingen van wetenschappelijke output.

“De diensten en modules die Atmire aanbiedt zijn *enablers* van het open access-model”, legt Bram Luyten van Atmire uit. “Repositories zijn immers (nog) geen vervangers van tijdschriften, maar een aanvullende manier om te publiceren. Instellingen bieden met een repository hun onderzoekers de kans om hun publicaties open access beschikbaar te maken. Atmire zorgt ervoor dat ze dit kunnen doen zonder in-house kennis van de opensourcesoftware of zonder er iemand speciaal voor te moeten aannemen. We maken het leven van bibliothecarissen gemakkelijker door heel het systeem af te stellen op hun workflow (bibliografische controle, invoer,

exporteren) en ook op die van de wetenschappers. Typische aanpassingen zijn op maat gemaakte embargofunctionaliteit, of in-browser afspeelmogelijkheden voor bepaalde video- en audioformaten.”

Zoals blijkt, is de rol van digitale bibliotheken in een open access-landschap zeker nog niet uitgespeeld. Integendeel, de inhoud is op creatieve manieren her te gebruiken en verder te sturen met nieuwe tools die de eigen wetenschappers en instelling ondersteunen. Nieuwe spelers die verbintenissen aangaan met bibliotheken kunnen zich verheugen op uitdagende en interessante tijden. **dib**

Karen Van Godtsenhoven werkt sinds 2006 voor het project DRIVER (Digital Repository Infrastructure Vision for European Research) van de Europese Commissie aan de Gentse universiteitsbibliotheek. Haar favoriete onderwerpen zijn technology watch, open access policies, gebruikersstudies en campagnes opzetten om open access awareness te verhogen. Vanwege het Europese karakter van haar werk reist ze vaak, en schrijft ze daarnaast over technologie, mode en maatschappelijke trends.

Noten

¹ Een lijst van mandaten en hun voorwaarden is te vinden op www.sherpa.ac.uk/juliet. Een volledig overzicht van alle open access-mandaten en voorwaarden vind je op www.eprints.org/openaccess/policy-signup.

² www.ploscompbiol.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pcbi.1000361

³ <http://publicaccess.nih.gov>

Het team van Mendeley.
V.l.n.r.: Stefan Glaenger, Victor Henning, Paul Foeckler, Jan Reichelt.
Foto: Mendeley

Het team van Atmire.
V.l.n.r.: Bram Luyten, Lieven Droogmans, Ben Bosman.
Foto: Deloitte